DOYEN PUBLISHERS
KENYA JUNIOR SCHOOL EDUCATION ASSESSMENT
MTIHANI WA MWISHO MUHULA WA 1 2025
GREDI YA 8 – KISWAHILI
(Lugha)

Muda: Saa 1 dakika 40

JINA: ____

SHULE: ____

KITENGO: ______________________ TAR[illegible] ___________________________

MAAGIZO KW[illegible] WATA[illegible]NIWA

a) Andika jina l[illegible]o, [illegible]hule, [illegible]itengo [illegible] tarehe katika sehemu z[illegible]lizo hapo [illegible]
b) Karatasi hi[illegible] [illegible] [illegible]mbili [illegible] na B.
c) Katika SE[illegible] [illegible] A, kil[illegible] [illegible]ali lina majibu man[illegible]. Maj[illegible]bu haya yam[illegible] [illegible]kwa A, [illegible]B, C n[illegible]D. Kila wakati, n[illegible]a [illegible] kati ya ma[illegible]u manne ndio sahihi. [illegible]gua jibu sahihi na [illegible] kwenye jed[illegible]li lililo chini.
d) Katika S[illegible] [illegible]dika maji[illegible] [illegible]ye na[illegible] ulizo[illegible] kulingana na [illegible]wa[illegible]
e) Jibu MA[illegible]W[illegible] [illegible]ti[illegible]a kiji[illegible] cha maswa[illegible].
f) Majibu [illegible]te[illegible] [illegible] kuli[illegible] [illegible] miongozo ya masw[illegible]li.
g) Fanya k[illegible] z[illegible] [illegible] kwe[illegible] [illegible]aratasi ya maswali.

SEHEMU A: JEDWALI LA MAJIBU

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	[illegible]	16.	17.	[illegible]	19.	20.

21.	22.	23.	24.	[illegible]5.	26.	27.	2[illegible]	29.	[illegible]	[illegible]	[illegible]	33.	[illegible]	35.

[illegible]AMA ZA MWANAFU[illegible]

ALAMA		JUMLA
Sehemu ya A (Kutoka kwa 35)		
Sehemu ya B (Kutoka kwa 25)		

Karatasi hii ina kurasa 6 zilizopigwa chapa. Watahiniwa wanapaswa kukagua karatasi hii ili kuhakikisha kuwa kurasa zote zimepigwa chapa kama ilivyosemwa na hakuna maswali yanayokosekana.

THE DOYEN PUBLISHERS EST 2023 L'AVENIR COMMENCE ICI

SEHEMU YA A: (alama 35)

Soma kifungu kilichofuata kisha jibu swali la 1 hadi 10

Nilianza kusikia habari za ugonjwa wa UKIMWI mnamo mwaka wa 1984. Wakati huo nilikuwa nimemaliza masomo yangu ya kidato cha sita na kujiunga na chuo cha walimu kilichopo wilayani Nyeri kiitwacho Kagumo. Nilihofu sana maradhi hayo hasa nilipowaona walioambukizwa wakikondeana mithili ya ng'onda. Baada ya waathiriwa kufariki, jamaa zao hawakuruhusiwa kuwazika. Wizara ya Afya ilitoa amri kali kuwa wale wote waliofariki kutokana na maradhi ya UKIMWI wazikwe na kikundi maalum cha madaktari na wauguzi wa hospitali za wilayani. Kulikuwa na kasisi mmoja tuliyehusiana kiukoo aliyefariki kutokana na maradhi ya UKIMWI. Sisi hatukuruhusiwa hata kumsongea karibu na marehemu alipoletwa nyumbani. Madaktari na wauguzi walivalia majoho meupe, ungedhani [illegible] mikononi walivaa glovu nyeupe ambazo zilitutisha machoni.

Mara nyingi nimeshangazwa na habari za ugonjwa huu. Inasemekana kuwa kuna njia kadhaa za usambazaji wa ugonjwa wa UKIMWI. Njia moja ni kuhusika katika kitendo cha mapenzi na mtu ambaye ameambukizwa virusi vya ugonjwa huo. Njia nyingine nimeelezwa kuwa ni kwa kutumia [illegible] kwa pamoja [illegible] vyenye makali na mtu aliyeambukizwa virusi vya UKIMWI. Inasemekana [illegible] kugusa damu ya mtu aliyeambukizwa ugonjwa huu kunaweza kukutia mashakani. Mama mjamzito aliyeambukizwa [illegible] anaweza kumwambukiza mtoto aliye tumboni anapojifungua na hata baadaye anapomnyonyesha mtoto wake mchanga. Kisha kuna kupokea damu kutoka kwa mtu ambaye tayari ameambukizwa janga hili la UKIMWI.

Lakini nimewahi kusikia watu wakisema kuwa UKIMWI si maradhi. Yaani ni upungufu wa kinga ya mwili ya kukabiliana na magonjwa. Madamu ukiweza kuimarisha kinga ya magonjwa katika mwili wako basi unaweza kuishi kwa miaka na mikaka.

Anachohitaji [illegible] makula na lishe bora, afanye mazoezi ya kutosha, [illegible] mahusiano ya kimapenzi [illegible] ambao [illegible] wakaambukizwa [illegible] tofauti za [illegible] UKIMWI. Hayo yakifanyika [illegible] na maisha [illegible] ya kuishi kwa muda mrefu [illegible] maradhi hayo na mwishowe [illegible]. Kuna haja kubwa ya kujilinda na kuepukana kabisa [illegible] yanayotuzingira. Wengi tayari wameshapoteza uhai wao. Wengine walioambukizwa wanaugua [illegible] na majumbani mwao kisirisiri. Mungu atujalie heri atuepushe na shari, kwani utafiti wote ambao umefanywa kuhusu tiba ya ugonjwa huu haujafua dafu hata kidogo. Hata hivyo, Mola hamtupi mja wake. Dawa za kukabiliana na makali ya virusi vya UKIMWI maarufu kama ARVs zimevumbuliwa na zimesaidia pakubwa katika kuokoa maisha ya waja wengi ulimwenguni.

---

1. Ipe habari hii anwani ifaayo.
   A. Ukimwi na athari zake
   B. Maisha ya watu waliokumbwa na ukimwi
   C. Historia ya ugonjwa wa ukimwi
   D. Janga la ukimwi duniani

2. Kwa nini mwandishi ana hofu [illegible] ya maradhi ya ukimwi?
   A. Aliona watu wakiugua kwa uchungu.
   B. Aliona walioambukizwa wakikondeana mithili ya ng'onda.
   C. Aliona watu wakizikwa bila ruhusa.
   D. Aliona madaktari wakivaa majoho meupe.

3. Eleza maana ya msemi **kuenda jongomeo** kama ulivyotumika katika ufahamu:
   A. Kufariki C. Kupanda mlima
   B. Kuishi kwa furaha D. Kuenda kwenye sherehe

4. Hapo awali watu walichukulia vipi walioambukizwa maradhi ya ukimwi?
   A. Walikuwa wanawasaidia kwa kila namna.
   B. Walikuwa wanawaf[illegible] na kuwahusudu.
   C. Walikuwa [illegible] kama watu wa ajabu na kuwachukia.
   D. Walikuwa wanawafariji kwa kutoa msaada.

5. Eleza njia mbalimbali zinazomfanya mtu kuambukizwa maradhi ya ukimwi?
   A. Kupata maambukizo kutoka kwa wanyama na ndege.
   B. Kupiga ngoma za jadi.
   C. Kupitia mapenzi, kugusa damu, na kutumia vifaa vya pamoja.
   D. Kuishi katika maeneo yenye msongamano wa watu.

6. Je, tunawezaje kuepukana na janga hili la ukimwi?
   A. Kutumia dawa za kujikinga kila mara.
   B. Kujiepusha na mahusiano ya kimapenzi na watu walioambukizwa.
   C. Kula chakula kizuri tu.
   D. Kufanya mazoezi ya mwili kila siku.

7. Mwathiriwa wa virusi vya UKIMWI anaweza kuishi maisha ya kawaida na kwa miaka mingi akifanya nini?
   A. Akila chakula kisicho na [illegible]
   B. Akifanya mazoezi ya mwili na kujiepusha na mahusiano ya kimapenzi hatari.
   C. Akitumia dawa za asili pekee.
   D. Akifanya kazi nzito kila [illegible]

8. Eleza maana ya neno **[illegible]** kama ulivyotumika katika ufahamu.
   A. Ugonjwa wa kuambukizwa
   B. Jina la dawa ya kupambana na UKIMWI
   C. Ugonjwa wa ngozi
   D. Upungufu wa kinga ya mwili

9. Eleza maana ya msemo **haujafua dafu** kama ulivyotumika katika ufahamu:
   A. Umepata matokeo mazuri
   B. Umekuwa na manufaa
   C. Umekuwa na mafanikio
   D. Haujakubalika au haujafaulu

10. Kwa nini Wizara ya Afya ilitoa amri kali kuhusu maziko ya waathiriwa wa UKIMWI?
   A. [illegible] maambukizi ya virusi kwa wenzake.
   B. Ili kuwazuia watu kugusa miili ya waliofariki.
   C. Ili kuzuia kuzuka kwa majumba ya mazishi.
   D. Ili kuzuia watu kushiriki katika mazishi kwa kuhofia ugonjwa.

Soma kifungu kifuatacho kisha jibu swali la 11 hadi 20

Tenga alilelewa katika mazingira ya [illegible], furaha, na [illegible]. Wazazi wake, Bwana Mtanga na Bi. Zuhura, walikuwa watu wa [illegible] kujika katika jamii hizo, si kwa mali tu bali [illegible] nyoyo zao [illegible] kuwa tayari kila mara kuwa [illegible] wanakij[illegible] lolote.

Bwana Mtanga na Bi. Zuhura ha[illegible] maskini wakaamka matajiri. Mtanga alianza kazi kama tarishi katika Makavazi ya Umma. Ingawa hii ilikuwa kazi ya kijungu jiko mekoni, [illegible] alijitahidi kwa vyovyote vile kujiendeleza. Akajisajili k[illegible] mbalimbali za usima[illegible] wa makavazi na kuhitimu vyeti tofauti, vikiwemo stashahada na shahada katika ma[illegible] mashirika ya umma. [illegible] juhudi zake zikazaa matunda. Akapandishwa cheo mwaka baada ya mwingine hadi [illegible] msimamizi [illegible] Makavazi ya Umma. Baadaye akaajiriwa na shirika la Msalaba Mwekundu kama [illegible] wa Huduma za Kijamii.

Bi. Zuhura naye, baada ya kuhitimu masomo ya shule ya upili, alisomea taaluma ya ukutubi na baadaye kuajiriwa katika maktaba ya chuo kikuu cha [illegible]. Hapa Zuhura alitambua kuwa [illegible] pata nafasi adimu ya kuutia makali ubongo wake. Akajisajili kwa kozi ya uk[illegible] kuhitimu shahada [illegible] raja la kwanza katika taaluma hii. Wakuu wake kazini wakavutiwa na juhudi zake na kumpandisha cheo, akawa Mkutubi Mkuu.

Wakati Bwana Mtanga na Bi. Zuhura walipokuwa wakijiendeleza kitaaluma na kiuchumi, Tenga naye alikuwa anajikulia tu kama uyoga bila mpangilio. Nyadhifa za wazazi wake zilimpokonya Tenga ushirika wa wazazi wake. Ile michezo yake na wazazi wake kabla ya chajio, yale matembezi ya kila Jumapili... yote yakatoweka. Baba na mama wakawa wanarudi nyumbani baada ya saa nne usiku wakiwa wametoka kwenye masomo ya kuupigia msasa ujuzi wao; Jumamosi na Jumapili wana majadiliano na wanafunzi wenzao. Nyakati nyingine wazazi wote wawili walikuwa kwenye safari za kikazi. Nyakati kama hizi, Tenga angepelekwa kwa shangazi ambako angekaa na kijakazi wake kwa wiki tatu; anaenda shuleni na kurudi huko huko kwa shangazi.

Wahenga walisema kwamba, akosaye la mama, hata la mbwa huamwa. Pengo la malezi lililoachwa na wazazi wa

THE DOYEN PUBLISHERS EST 2023 L'AVENIR COMMENCE ICI

Tenga lilijazwa na walezi wengine, wakiwemo vijakazi, shangazi, marika, walimu, majirani, na hata vibonzo! Tenga alijifunza mengi kutokana na walezi hawa. Alifunzwa namna ya kupigana mieleka, kutumia ujanja kujitoa katika matatizo, kutumia maneno makali **kujihami** alipochokozwa na wenzake, pamoja na mitindo mbalimbali ya kujinadhifisha.

Mafunzo ambayo Tenga aliyapata, hasa kutoka kwa marika, yaliathiri mwenendo na uhusiano wake na walimu. Darasani akawa haishi kuvuruga masomo kwani kila mara angetenda kituko ili mwalimu na wanafunzi waubaini uwepo wake. Vituko hivi vilisababisha kudorora kwa alama zake. Walimu wakajaribu kuurekebisha utundu wake lakini zikawa kama juhudi za mfa-maji. **Tabia ya Tenga haikuwa ufa tena bali ukuta ambao ulihitaji kujengwa upya**. Mkuu wa Idara ya Ushauri na Uelekezaji shuleni ilibidi ahusishwe. Akamhoji Tenga na kupambaukiwa kuwa vitendo vya Tenga [illegible] ilihitaji kuchunguzwa. Akampendekezea mwalimu wa darasa kuwashirikisha [illegible] katika kutafuta mbinu za k[illegible]lekeza Tenga zaidi.

Bwana Mtanga na mkewe Z[illegible] wa[illegible]poambiwa kuhusu hali ya Tenga wa[illegible]wa na bumbuazi. Hawakuwa wameyawazia madhara ya [illegible]toshiriki kik[illegible] katika malezi ya mtoto wao. Mw[illegible]u aliwaambia ya kwamba nusura Tenga aingizwe [illegible] wenzake katika matumizi ya dawa za [illegible]vya lakini akak[illegible] na kusema kuwa hata babake hakujaribu k[illegible] kil[illegible]chote. W[illegible] na [illegible]u. Hata [illegible]yo, walishukuru ya kwamba walimu w[illegible]yagundua matatizo [illegible] kabla hayajaiangamiza familia yao.

---

11. Chagua jibu [illegible] kwa mujibu [illegible] kifungu. Bwana Mtanga na [illegible] Zuhu[illegible]
    - A. walin[illegible] Tenga kwa k[illegible]riana, walikuwa mas[illegible]uri;
    - B. wal[illegible] Tenga kwa [illegible]changamkiana, wa[illegible]
    - C. wa[illegible] majira[illegible] [illegible]end[illegible] ku[illegible]
    - D. wa[illegible] wali[illegible] wa[illegible]enda kut[illegible]

12. Utajiri w[illegible] wazazi wa Te[illegible]tokana na:
    - A. uwaj[illegible] wao katika [illegible]uli zao;
    - B. kupata [illegible] katika madar[illegible] tofauti-tofauti;
    - C. kupata s[illegible]da na [illegible]ha[illegible]balimbali;
    - D. uwajibika[illegible] wao katika [illegible]

13. Wazo kuu linaloj[illegible]eza katika aya [illegible]ne ni kwamba:
    - A. Jambo lolote likifa[illegible] bila ushirikiano huweza kuleta madhara.
    - B. Jambo lolote likifanywa bila [illegible] huweza kuleta madhara.
    - C. Jambo lolote likifanywa bila utulivu huweza kuleta madhara.
    - D. Jambo lolote likifanywa bila mtazamo huweza kuleta madhara.

14. Kifungu kinaonyesha kuwa ukosefu wa malezi bora husababisha:
    - A. kupigana mijeledi daima ili kupata maslahi;
    - B. kudhoofika kwa maadili;
    - C. kuharibu [illegible]somo darasani i[illegible]uonekana kote;
    - D. kuharibika kw[illegible]rafi[illegible]

15. "**Tabia ya Tenga haikuwa ufa tena bali ukuta ambao ulihitaji kujengwa upya.**" I[illegible]maana:
    - A. Tabia ya Tenga il[illegible]bi[illegible] kabisa [illegible]as[illegible] kuhitaji [illegible] k[illegible]milifu.
    - B. T[illegible]bia ya Tenga il[illegible]bi[illegible] kabisa kiasi [illegible] hitaji [illegible] k[illegible]ilifu.
    - C. T[illegible] Tenga i[illegible]taji kushugh[illegible]iwa kikamilifu.
    - D. Tabia ya Te[illegible]ihitaji kutambu[illegible]wa kikamilifu.

16. Kwa mujib[illegible] kifungu, Idara [illegible] Ushauri na Uelek[illegible] masaidia katika ma[illegible] kwa:
    - A. [illegible]wahoji vijana na kuw[illegible] wazazi wao;
    - B. k[illegible] matatizo ya [illegible]jana na kuonyesha [illegible] za kuw[illegible]shi[illegible]sha;
    - C. kutambua mat[illegible] ya vijana na kuangazia mbinu za k[illegible]suluhisha;
    - D. k[illegible] vijana na kuwaambia matatizo yao.

17. Kulingana na aya ya mwisho, wazazi wa Tenga:
    - A. Hawakujua umuhimu wa kuishi karibu na mtoto wao.
    - B. Walipuuza umuhimu wa ushirika wa karibu na walezi wao.
    - C. Walipuuza umuhimu wa ushirika wa karibu na mtoto wao.
    - D. Hawakujua umuhimu wa kuishi karibu na walezi wao.

THE DOYEN PUBLISHERS
EST 2023
L'AVENIR COMMENCE ICI

18. Chagua jibu linaloonyesha sifa za Tenga.
    A. mcheshi, mwenye kupenda wazazi;
    B. mwenye mapenzi ya dhati, anayetafuta kushirikishwa;
    C. mchangamfu, mwenye kupenda unadhifu;
    D. mwenye msimamo imara, anayetafuta kutambuliwa.

19. Kisawe cha ‘**hakwenda nguu**’ ni:
    A. hakujitia kapuni
    B. hakujitia hamnazo
    C. hakufa moyo
    D. hakufa kikondoo

20. Maana ya ‘**kujihami’** kwa mujibu wa kifungu ni:
    A. kujitetea
    B. kujinasua
    C. kujihadhari
    D. kujizatiti

Soma vifungu vifu[illegible]vyo. Vin[illegible] nafasi 21 [illegible] 35. Kwa kila [illegible]umepe[illegible] majibu [illegible]ne hapo. Chagua jibu lifaalo zaidi [illegible] ya y[illegible] uliyope[illegible]

Kiswahili ni mo[illegible]wapo y[illegible] lugha ____21____ wazungumzaji wengi. Lug[illegible]a Kis[illegible]ili ____22____ zama za ukoloni ____2[illegible]____ Wa[illegible]frika d[illegible] ya wakoloni.

Hatua ya kuk[illegible]nya Kiswahili [illegible] rasmi nchini Ke[illegible] ____24____ hadhi y[illegible]gha [illegible]sika. ____25____ hapo awali, tunat[illegible]ji[illegible] Kiswahili [illegible]tumiwa ____26____ [illegible] Ki[illegible]gereza katika sh[illegible]huli za ki[illegible]fi[illegible] Hata hivyo ____27____ [illegible]atakuwa na h[illegible] ya kutafsiriw[illegible] k[illegible]a makal[illegible] mengi [illegible]wa Kiswahili.

	A	B	C	D
21.	[illegible]ny[illegible]	z[illegible]ny[illegible]	v[illegible]ny[illegible]	[illegible]y[illegible]
22.	[illegible]el[illegible]wa	[illegible]k[illegible]wa imetumiwa	ingek[illegible]wa kitum[illegible]	[illegible]a [illegible]tumiwa
23.	k[illegible]wa[illegible]tambuisha n[illegible] k[illegible]waangunisha	kuwahamasisha na kuwakinganisha	kuwadum[illegible]na na kuwajenga	ku[illegible]as[illegible]wisha na ku[illegible]a[illegible]ga
24.	in[illegible]eneza	imeitira fora	imeikweza	i[illegible]ei[illegible]a kilemba
25.	Lic[illegible] ya	[illegible]ighairi ya	Mbali na	Kin[illegible]me na
26.	mta[illegible]lia	[illegible]kabala	sadakta	sa[illegible]amba
27.	Haku[illegible]m[illegible]iba usioku[illegible]na mwenziw[illegible]	[illegible]una marefu yasi[illegible]wa na ncha	Hakun[illegible]mvua[illegible]isilo [illegible]	[illegible]kuna kubwa [illegible]siloshindwa

Mtoto ana haki ____28____ [illegible]nastahili ____29____ [illegible] kufaa jami[illegible] ____30____. Tabia ya mtoto ____31____ na jamii, hivyo [illegible]weza kudai kuwa mtoto ni zao la jamii ________, mtoto ana haki ya lishe bora ____33____ nguvu, yaani, ____34____, na kumwezesha kujiking[illegible] maradhi kama vile ____35____. Ugonjwa huu husababishwa na kula ch[illegible]mbacho kina upung[illegible] vinilishe.

	A	B	C	D
28.	maradufu	akali	anuwai	maridhia
29.	Kukidhiwa	kutunukiwa	kuenfaenga	kutunzwa
30.	Yetu	yake	Yangu	Yenu
31.	huathirika	huathiria	Huathiriana	Huathiriwa
32.	aidha	aghalabu	yamkini	pengine
33.	litakaomba	itakapompa	litakalopa	Itakayompa
34.	Azma	Ilham	siha	Hima
35.	sufurah	Utapiamlo	suruah	tetekuwanga

SEHEMU YA B: (Alama 25)

Jibu maswali yote kwenye nafasi ulizopewa.

36. Huku ukitoa mifano, eleza matumizi ya herifi kubwa. (alama 5)

37. Taja nomino **tano** za kipekee. (alama 5)

38. Bainisha ngeli **tano** za Kiswahili. (alama 5)

39. Tunga sentensi **tano** zilizokatika wakati uliopita. (alama 5)

40. Tunga sentensi **tano** zilizokatika wakati uliopita hali ya kuendelea. (alama 5)

THE DOYEN PUBLISHERS EST 2023 L'AVENIR COMMENCE ICI

HUU NDIO UKURASA WA MWISHO ULIOPIGWA CHAPA